

Rómer Flóris élete és műve

A Múzeumkert s egy budai utca őrzi a főváros testében emlékét. Nemrég volt évszázada, hogy meghalt, 175 éve, hogy megszületett. Hatása a modern magyar archeológiára és a tudományos eredmények igényes közreadására meghatározó. Kissé frivolan azt is mondhatnánk: a magyar régészet az ő reverendája alól bújt ki. Ugyanakkor a legújabb kor tudományos gondolkodását fékező ideologikus szemlélet hagyta, hogy az amnézia finom pora lepje be emlékét. Ezt a port fújjuk le a mának szánt emlékezősséggel.

Egyszerű német származású iparos család sarjaként 1815-ben született Pozsonyban. Szülei, tehetségét tapasztalván, gondos nevelésben részesítették. Hogy a számára szükséges nyelveket minél tökéletesebben elsajátíthassa, a hatosztályos gimnázium egyik osztályát a szlovák környezetű Trencsénben – a piaristáknál –, egy másikat a magyar Tatán – ugyanúgy a piaristáknál – végeztették el vele. Szellemi fejlődését meghatározta a pozsonyi gimnázium, amely bencés vezetés alatt állt, s ahová rendi felvételt kért 15 éves korában. Óhaja teljesedésével nemcsak civil ruháját váltotta fel a reverendával, hanem a Ferenc nevet is Flórisra cserélte fel.

Még csak az újoncévét töltötte Pannonhalmán, amikor 1831 tavaszán láthatta és hallhatta a magyar tudományos élet akkori vezéralakját: Kazinczy Ferencet, aki – bár református volt – mint Guzmics Izidor barátja, napokat töltött a főapát vendégeként a „gondolkodó, tanuló, meleg lelkek” társaságában. A monostor neve is vele kapcsolatos: Kazinczy, otthona, Széphanal mintájára kezdte Guzmics Szent Márton hegyét Pannonhalmának nevezni.

A noviciátus után a lelki és szellemi munkára való előkészülés éveit követték Rómer számára. 1831-től 1833-ig logikát, etikát, metafizikát, történelmet, irodalmat és természetismeretet tanult a bencések győri filozófiai kurzusain. A történelem iránt érzett vonzódását tudós igazgatója és történelemtanára, Maar Bonifác igyekezett istápolni. Az 1833/34. évi tanévet a rend bakonybéli tanárképzőjében, a „repositio”-ban töltötte, ahol az irányítást – az időközben apáttá lett – Guzmics Izidor végezte, aki a MTA megszervezésében is jelentős szerepet vállalt. Rajta kívül Beély Fidél – a pedagógia és diplomatika tanára – hatott a fiatal teológusra. Az ifjú Rómer nemes ambícióját bizonyítja, hogy lemásolta az 1530/32-ből való Tihanyi Kódexet. Ezt a másolatot Guzmics apát kifejezetten Rómer munkájaként küldte meg az Akadémiának. A bakonybéli év többet jelentett Rómernek tudás-akkumulálásnál – a Bakony szerelmese lett. S egyben a Bakony országosan elismert monográfusa. A hegyvonulat egyik legszebb részét ma is Rómer-kilátónak hívják.

Az 1834–1838 közötti években Rómer Pannonhalmán hittudományi tanulmányait végezte. Szabad idejében szívesen időzött a monostor gazdag könyvtárában és levéltárában. A könyvtárban nagy érdeklődéssel kutatta az ősnymotatványokat; az incunabulumokat, a levéltárban pedig az oklevelekkel, azok írásmódjával; a paleográfiával ismerkedett. Hasznos útmutatásokat kapott a rendtörténetben járatos Czinár Móról, s bizonyára hatására foglalkozott egy magyar monasteriológiával, melynek térképét fel is vázolta. Úgyes rajzkészségét könnyedén alkalmazta e cél érdekében.

Rómer vágyai netovábbját érte volna el, ha a pannonhalmi könyvtárban vagy a rendi levéltárban kaphatott volna munkát, előljárói azonban más irányba indították. A bölcsészeti doktorátus megszerzése (1839) a győri gimnázium tanári katedrájához volt elégséges. Magyar és latint tanított, és természetrajzot. A pedagógus született tehetsége: „donum didacticum” a nyilatkozott meg abban, hogy növendékeit a legegyszerűbb és leghatásosabb módon igyekezett bevezetni a természet ismeretébe. A könyvek mellett az érzéketes, tapasztalati ismerés fontosságát hangsúlyozta. Ezért szorgalmazta, hogy minél gazdagabb állat- és növénytanai szertárat létesítsen, s minden kínálkozó alkalommal élt, hogy növendékeinek kirándulások során, a helyszínen mutassa meg a természet világát. Eredményei elismeréseként Rimely Mihály már 1842-ben kivette a gimnáziumból s a bencés növendékek természettudományos képzését bízta rá. Ezen győri években együtt tanított Czuczor Gergellyel és Rónay Jácinttal. Mindhárman részt vettek a szabadságharcban s mindhárman tagjai lettek a Magyar Tudományos Akadémiának.

1845-ben visszakérült szülővárosába: Pozsonyba, ahol nemcsak a gimnáziumot, hanem a föléje emelt kétéves bölcsészeti kurzust is bencések vezették. A rend vezetősége ide küldte legképzettebb tanárait. Rómer előadásaira maga vagy tehetségesebb növendékei által rajzolt falitáblákat használt; fűvészkertet, ásványtárt létesített, állatgyűjteményét az általa preparált

példányokká gyarapította. Őráit nemcsak növendékei hallgatták érdeklődéssel, hanem az akadémia jogi hallgatói s az evangélikus líceum tagjai is látogatták. 1847-ben az ország nádora felszólítja: vállalja el fia: József főherceg természetrajzi oktatását. Kapcsolatuk időtálló, Rómerhez mindvégig hűséges a főrangú tanítvány. Tévednénk, ha az előadottak után úgy képzelnők, Rómer csupán tanári hivatásának és a tudományak élő férfiú volt. Az elmélet és annak realizálása mellett a reformkori közélet is vonzotta. Élénk figyelemmel kísérte az utolsó rendi országgyűlés tárgyalásait s örömmel köszöntötte a társadalmi átalakulás lehetőségét megteremtő 48-as törvényeket. S amikor e vívmányokat veszedelem fenyegette, Rómer elhagyta tanári katedróját, Pestre sietett és közlegényként állt be a szabadságharc fegyverrel védekezőinek körébe. Hogy példája mennyire hatott, az abból is lemérhető, bírái a bukást követően ezt a hatást minősítették magatartása legsúlyosabb tehetetlenségének.

A gyakorlati érzékű és a mechanika iránt fogékony képességű tanárt az utászok közé sorozták, ahol hamarosan főhadnagyi rangot kapott. Hazafias hevületében nevét Római Ferencre magyarosította. A háború utolsó szakaszában a tisztképző akadémia tanárává nevezték ki kapitányi ranggal, ezt a funkcióját azonban már nem tudta betölteni. A szabadságharc bukása után fogságba került és nyolcévi börtönre ítélték. Belső szilárdságát az ítélet nem ingatta meg. Úgy érezte: „Megvan a legtisztább öntudatunk, hogy az emberiségnek szolgálatot akartunk tenni... Nemes célra törekedtünk. Nem tehetünk róla, hogy az erőszak elnyomott.” Ily alapon nem volt hajlandó kegyelmi kérvényt írni az uralkodónak: „Elveimtől, miknek a lelki nyugalom megbecsülhetetlen javait köszönöm, semmi e földön el nem téríthet... Kínózzák a testet, a szellem független marad.”

1854-ben szabadult börtönéből. A belső feszültség enyhülésével a főapát 1857-ben Kőszegre, pár hónap múlva pedig Győrbe helyezte. Arrabona, Raab, Győr, mindegy hogyan nevezük a múltjában gazdag várost, Rómer számára megújulást nyújt. A Győri Közlönyben a vidék vadászait kérte: zsákmányaikból gyarapítsák a gimnázium állatgyűjteményét, de maga is gyűjtött bogarakat, sőt tengeri állatokat is. Ugyanúgy növelte ásvány- és növénygyűjteményét, gyarapította éremtárát s megvetette a győri gimnázium régiségtárának alapjait, amiből aztán, – rendtárs utódai, különösen Lovas Elemér munkássága folytán – kialakult a mai Megyei Múzeum. A kormányzat útján felhívta a lakosság figyelmét a földben rejlő s onnét előkerülő régiségekre. Az előjáróságoknak pedig kötelességévé tette – mai szakzsargonon élve: levédette –, hogy azokat az ő győri múzeumába szállítsák. 1860-ban felvette a kapcsolatot az Amerikában kutató, győri származású Xantus Jánossal, rajta keresztül amerikai gyűjtőkkel és intézményekkel is, hogy állatgyűjteményeiket csere útján egészítsék ki.

A lendületes és eredményes munka közepette Rómer életében többirányú változás következett be. 1860-tól kezdve bontakozik ki szakirodalmi munkássága. S bár természettudományos érdeklődése nem szűnt meg, figyelme és energiája egyre inkább a történeti emlékek felé fordult. Néhány év elteltével már az ország első számú régészének, archeológusának számított. Sikerei hatására elhagyta a szerzetesi közösséget, az ország fővárosában helyezkedett el, később pedig jogilag is kivált a benedek-rendiek köréből. A változások elindítója az az Ipolyi Arnold volt, akit még pozsonyi tanár korában, zabori plébánosként ismert meg. Ipolyi szenvedélyesen gyűjtötte a magyar történeti emlékeket: régiségeket, pecséteteket, érmekeket, címereket, okleveleket s a velük kapcsolatos irodalmat is. Magyar Mithológiája révén országos név volt már, amikor Rómer 1859-ben pár napra meglátogatta plébániáján. Pályaváltoztatása ezután fait accompli-nek (befejezett tény) mondható. Ám ez a metamorfózis nem törésszerű, hanem szelíd áthajlás, melynek módjáról Bakony című művében vall. Ugyanis az Ipolyinál való látogatását követő nyári vakációt Rómer a Bakonyban töltötte, ahol több mint száz község templomát, várát, kastélyát kereste fel s az ott talált ós-, ó- és középkori régiségek mellett szemügyre vette a vidék flóráját, faunáját és kővületeit is. Az iránytűvel, ásóval, kalapáccsal felszerelt „pörölyös pap” hátizsákjába kerültek „kelta fegyverek, hippiritek, ammonitek”, ó- és középkori pénzek. Naplójában pedig templomok, várak, képek, szobrok, edények leírása és rajzai. Fáradhatatlanul mászta a templomtornyokat: megszemlélni a régi harangokat, véseteiket lemásolván. Személyes lelkesedése vendéglátóira is kiterjedt. Utjának élményeit és eredményeit először a Győri Közlönyben, Szűnnapi levelek E. F. k...i lelkész barátomhoz címmel hozta nyilvánosságra. Látván azok olvasói sikerét, A Bakony (Természetrajzi és régészeti vázlat) című könyvében jelentette meg összefoglalóan. Előszavában így ír: „*a honismertetés ezen, eddig járatlan terén kalauz nélkül indulva, magamnak mintegy utat törve, szerzett tapasztalataimmal másokat hasznosan mulatni és mulatva tanítani volt főcélom.*”

Jól tudta, a „Bakony tudományos és többoldalú vizsgálatára két hó kevés”, mégis példát mutatott a honismertetés módszerére. Elgondolásának helyességét bizonyítja, hogy még abban az évben, 1861-ben a második kiadást is sajtó alá rendezhette, a Tudományos Akadémia pedig azzal honorálta törekvését, hogy az év októberében – Ipolyi ajánlatára – levelező tagjává választotta. A Magyarország földirati és terményi állapotáról a középkorban címmel tartott székfoglaló előadását még a természettudományos és történeti szempont egybefonódása jellemezte, amivel eleget kívánt tenni a természettudományi osztály iránt érzett kötelezettségének, melynek tagjaként lépett az Akadémiába. Utána azonban kizárólagosan az ős-, ó- és középkori ember alkotásai érdekelték. 1863-ban át is tétette magát a történettudományi osztályba, amely 1872-ben választotta rendes tagjává.

Az akadémiai tagság csak fokozta Rómer aktivitását. Az akadémikusság azonban nem jelentette, hogy ezoterikusan művelte választott szakterületét. Eredményeit, felfedezéseit és meglátásait közkinccsá tette, s ilyen módon a magyar nép kulturális tudatát szolgálta. 1861-ben barátjával: Ráth Károlyval együtt – Simon János, akkor győri püspök anyagi támogatásával – megindította az első magyar történeti folyóiratot: a Győri Történeti és Régészeti Füzeteket, amelyet jórészt ők, a szerkesztők láttak el anyaggal is. Vállalta a tanári állást a győri püspöki szemináriumban is, hogy a kispapokat a magyar középkori régészetre oktassa. Ennek a feladatnak azonban már nem tudott eleget tenni.

1861-ben ugyanis meghívást kapott a Tudományos Akadémia kéziratárának vezetésére. Rómer örömmel fogadta a felkérést, majd kinevezését. „Mintegy újjászülettnek” érezte magát, hogy működési helyét az ország központjába tehetné át. Ifjabb pályatársa: Frankl-Fraknoi Vilmos évtizedek múlva is hálásan emlegette, miként vezette be őt Rómer a paleográfia rejtelmeibe. Egyelőre azonban még Pesten sem tudott megválni a középiskolától. Mikor a királyi katolikus gimnázium élére (ma a II. Rákóczi Ferenc Gimnázium) 1862-ben alkalmas igazgatót kerestek, a választás órá esett. A gimnázium igazgatása mellett természetrajzot is tanított, de szabad idejében érdeklődését a régészet kötötte le. A természettudósok 1863. évi vándorgyűlésén több mint 70 zalai román és gót stílusú templom állapotát ismertette. Ugyanebben az évben – miután Ipolyi egri kanonok lett s emiatt elhagyta Pestet – az Akadémia archeológiai bizottságában átvette az előadói tisztet s a bizottság folyóiratának: az Archeológiai Közleményeknek a szerkesztését. Utána hamarosan sorra került a Műrégészeti Kalauz kiadásának ügye. A három kötet közül az elsőt maga Rómer írta meg: Oskori Műrégészet (1866) című műve a művelt közönség igényeit igyekezett kielégíteni.

Természetesnek tarthatjuk, hogy ő is egyike lett azon nyolcneknek, akik Ipolyi vezetésével 1867-ben megalapították az azóta is működő Magyar Történelmi Társulatot s annak folyóiratát, a Századokat. 1868-ban kinevezik az egyetem archeológiai tanszékére, majd 1869-ben megbízzák a Nemzeti Múzeum régiségtárának igazgatásával is. Ily módon lett a magyar régészeti tudomány első számú reprezentánsa.

Mint egyetemi tanár előadásainak tudományos színvonalával, elevenségével és élményszerűségével tűnt ki. Kitűnő tanítványa s katedrautódja: Hampel József írta róla: „Nem egyszer gazdag életpasztalása készletéből fűszerezte magyarázatait és a rajzban való jártassága – mint a közelmúlt régészprofesszor egyénisége: László Gyula is! – nehezebb problémák fejtegetésénél nem csekély előnyt nyújtott.” Régi pedagógiai elvét, hogy a kirándulások felrészítik a fiatalok tanulási kedvét, az egyetemen is sikerrel érvényesítette. „Mindig azok voltak legkedvesebb leczkéink, melyeket szívesen elbeszélgető tanárunk társaságában... római vagy középkori romok közös szemlélgetésében töltöttünk.” A szorosan vett archeológia anyagán kívül a római felirattal s az ókori és a magyar numizmatika ismertetésére is időt szakított. Legeredetibbet azonban az óskori régészet tárgyalásában nyújtotta tanítványainak – amikor hatásosan kamatoztathatta korábban szerzett természet-tudományos ismereteit is.

A régészet feladatait, módszereit és eredményeit az általa szerkesztett folyóiratokban ismertette. Igaz, a Győri Történeti és Régészeti Füzetek kiadását szerkesztőtársa: Ráth Károly halála után 1868-ban megszüntette, az Akadémia archeológiai bizottságát rávette, hogy a szakembereknek szánt tudományos Archeológiai Közölny mellett adja ki a népszerűsítő Archeológiai Értesítőt is. Ez utóbbi kiadványt és a tudományost egyaránt ő szerkesztette, ám gyorsabban és gyakrabban jelent meg: frissen tájékoztatott a régmúlt feltárásának aktualitásáról. Nem kevés nehézséggel kellett megküzdenie: a közönség csak lassan vett tudomást az új történeti fórumról, a tudósok pedig rangon alulnak vélték, hogy tanulmányaikat az Archeológiai Értesítőben közöljék. Még 1870-ben is úgy nyilatkozott, hogy „az Archeológiai Értesítő című lapra ellentmondás nélkül odaírhatom szerkeszti helyett, hogy

írja: Rómer Flóris.” Kitartása végül megteremté gyümölcsseit: 1872-ben már maga állapíthatta meg, hogy az országban „támadó egyleteknek és a gyarapodó múzeumoknak, a sok vidéki levelezőnek az Értesítő a főrugója, biztatója.” A magyar régészek szűkebb és tágabb körű szakmai nevelésén kívül súlyos feladatot rótt Rómer Flóris vállaira a Nemzeti Múzeum s általában a múzeumok régészeti ügyeinek gesztorálása. A parlament, illetve a kormány őt bízta meg, hogy az 1867. évi párizsi világkiállítás részére a magyar régészeti anyagot összeállítsa. A reprezentatív őskori archeológiai anyaghoz Rómer bőségesen mellékelte olyan ötvösipari emléksanyagot, mely az ősmagyarországi fémkultúráját dokumentálta. Ezt az útját arra is felhasználta, hogy a német gyűjtemények után a Louvre régészeti gyűjteményeivel is megismerkedjen. Látóköreinek bővülését jelentette az 1869. évi olaszországi tanulmányút is. Pár év múlva arra kapott hivatalos felkérést, hogy az 1873. évi bécsi világkiállítás számára a magyar háziipar legértékesebb alkotásait gyűjtse össze. Régi barátjával, az Amerikát megjárt Xantus Jánossal végzett munkájának olyan sikere volt, hogy a nemzetközi bizottság a háziipari csoportban nemcsak a bírálók közé választotta meg, hanem annak jelentését is vele írtatták. 1874-ben dán és északnémet ősrégészeti gyűjteményeket tanulmányozott. Nemzetközi tekintélyének mérhető eredménye: 1876-ban Budapest rendezte meg a régészeti – internacionális – kongresszust. Az előadások anyaga franciául jelent meg a következő évben – s ezzel a kongresszusi kiadvánnyal a magyar régészet is kilépett Európa szemé elé. 1880-ban vett – Lisszabonban – utoljára részt ősrégészeti konferencián.

A tanító, szerkesztő, szervező s az ország minden részét átkutató Rómer még tudományos művek megírására is szakított időt. 1865-ben magyarul, majd németül is megjelent Pozsony régészeti műemlékei című tanulmánya. Győri folyóiratában folytatásban közölte, Az árpási (móriczhidai) Szent Jakab prépostság történetét (1869). Az akadémiai rendes tagság székfoglalójául A régi magyar jelmezekről értekezett – ez a viselettörténeti munkája csak kivonatban jelent meg az Akadémiai Értesítőben (1872). A következő évben franciáról lefordította E. Desjardins epigráfiai művét, s azt javításaival és bővítésével kiadta. (Ld. A Magyar Nemzeti Múzeum feliratos emlékei című művét!) 1873-ban adta ki. A régi Pest című munkáját, melyet 1987-ben, mint alpművet reprintelve újra megjelentettek. 1874-ben Régi falképek Magyarországon címmel – jórészt általa felfedezett – középkori templomi képeket ismertetett. Az Akadémia 1876. évi nagygyűlésén Mátyás király budai könyvtárát tárgyalva, évtizedes kutatásának eredményéről számolt be. E tárgykőről 15 hosszabb-rövidebb közleménye jelent meg s előadásában 97 Corvinát ismertetett.

Foglalkozott a középkori harangöntéssel és keresztelőmedencékkel – ezek a részlettanulmányai azonban nem váltak monográfiává.

Rómer életében – akkortájt – újabb fordulat következett be Ipolyi Arnold besztercebányai püspökké történt kinevezésével. Rómert jogilag is magához kapcsolta: felvette egyházmegyéje papjai közé. Egyetemi és múzeumi állásáról csak 1877-ben mondott le, miután elnyerte a nagyváradi káptalan két „irodalmi stallumának” egyikét, amivel azonban helybenlakás, a rezideálás kötelezettsége is társult. A két jó barát 1886-ban, amikor Ipolyi nagyváradi püspök lett, teljesen egymás közelébe került. Örömeik azonban nem sokáig tartott, mert Ipolyi pár hónap múlva meghalt.

Ipolyi halálát követően Rómer Flóris kimeríthetetlennek látszó ereje is megcsappant. 1888-ban barátai és tisztelői társaságában még megünnepelhette papságának felszázados jubileumát – a következő évben (1889) azonban meghalt.

A modern magyar régészet alapozóját tisztelhetjük személyében. Problémaérzéke és rajongó tárgyszeretete hajtotta, üzte a múlt emlékeinek feltárása során. Mindent igyekezett begyűjteni múzeumainkba, hogy a következő nemzedékek elődeik örökséget megtanulják látni és becsülni. A XIX. századnak, a „Saeculum historicum”-nak e tevékeny és invenciózus alakja így vált tudománytörténeti nagysággá.

Rászlai Tibor

Felhasznált irodalom: *Börzsönyi Arnold:* Rómer Flóris életrajza. In: A pannonhalmi Szt. Benedek-rend története. VI/B., 672–709. old. – *Fraknói Vilmos:* Rómer Flóris emlékezete. Századok, 1891. 177–199. old. – *Hampel József:* Rómer Flóris emlékezete. Emlékbeszéd a M. T. Akadémia tagjairól. VI. köt. 1891. – *Kanozsa Margit–Banner János:* Ismeretlen Rómer-fogalmazvány. In: Régészeti Dolgozatok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészeti Intézetéből 9. (1968) 54–62. old. – Lásd. még uo. 6. (1964), 17–53. old. – *Rottler Ferenc:* Rómer Flóris, Ipolyi Arnold, Fraknói Vilmos. Egyház, műveltség, történetírás. Bp. 1981. 333–342. old. (R. F. válogatott műveinek jegyzékével)